

Henryk Sienkiewicz „Ogniem i mieczem” - wydarzenia historyczne

Tło historyczne powieści „Ogniem i mieczem”, będącej pierwszą częścią Sienkiewiczowskiej Trylogii to wydarzenia, które miały miejsce w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w wieku XVII, dokładnie między rokiem 1647 a 1651: powstanie kozackie na Ukrainie, śmierć króla Władysława IV i koronacja Jana Kazimierza, ważne bitwy: Żółte Wody, Korsuń, Piławice, także oblężenie Zbaraża. Historia w powieści mocno przeplata się z wątkami stricte fikcyjnymi. Podobnie jest z postaciami; obok historycznych pojawiają się wymyślone, choć dzięki kunsztowi narracyjnemu i artystycznemu pisarza ich status w powieści jest równy.

Najważniejszym wątkiem historycznym w „Ogniem i mieczem” jest bunt Kozaków na Ukrainie pod wodzą Bohdana Chmielnickiego. Było to największe powstanie przeciwko Rzeczypospolitej w dziejach kraju. Jego pretekst był błahy: Bohdan Chmielnicki popadł w ostry zatarg z sąsiadem, polskim szlachcicem - Czaplńskim, który oskarżył Chmielnickiego o zdradę. Ataman kozacki udał się do Tatarów, aby spór rozsądzić; uzyskawszy wsparcie postanowił o zbrojnym powstaniu przeciwko RP. W 1648 r. doszło do starcia pod Żółtymi Wodami, gdzie zginął syn dowodzącego armią Potockiego – Stefan. Kolejna, także przegrana bitwa - pod Korsuniem - była sygnałem do wielkiego ludowego powstania na Ukrainie (w Korsuniu znajduje się w niewoli Jan Skrzetuski). W tym samym czasie w Mereczu na Litwie umarł nieświadomy klęsk armii polskiej król Władysław IV. Rzeczpospolita na sejmie konwokacyjnym zdecydowała o wysłaniu mediatora. Z poselstwem na Ukrainę wyruszył Adam Kisiel. We wrześniu doszło do bezprecedensowej i haniebnej „bitwy” pod Piławcami, gdzie wojsko polskie na wieść o nadciągającej armii tatarskiej opuściło w popłochu pole walki.

W Rzeczypospolitej odbył się sejm elekcyjny (na który do Warszawy wyrusza Wiśniowiecki, Zagłoba i Wołodyjowski). Królem obrany zostaje Jan Kazimierz. W tym samym czasie doszło do rokowań Kisielia z Chmielnickim. Ataman odrzucił postulaty posłańca i wyłuszczył mu swoje motywy: walczył już nie o wolność kozaków, ale całej Rusi i religii

prawosławnej. W lipcu 1649 r. rozpoczęło się oblężenie Zbaraża, a król Jan Kazimierz ruszył z odsieczą na Ukrainę. Bitwa pod Zborowem przyniosła układ polsko-tatarski, a następnie ugodę zborowską z Chmielnickim. W epilogu Sienkiewicz przytoczył jeszcze jedno zdarzenie – sukces Polaków pod Beresteczkiem, który tego samego roku doprowadził do ugody w Białej Cerkwi.

Osadzenie akcji powieści w okresie historycznym tak obfitym w wydarzenia wojenne - zarówno spektakularne zwycięstwa, jak i okrywające wstydem wojsko polskie klęski - było celowym działaniem ze strony Sienkiewicza. Główny cel Trylogii, wydawanej w odcinkach „ku pokrzepieniu serc” to jednocześnie dominanta fabularna całości. Wszystkie wątki zmierzają ku pomyślnemu rozstrzygnięciu, a bohaterowie są wyrazistymi przykładami patriotyzmu i miłości ojczyzny, gotowymi oddać życie za kraj. Fakty historyczne uwiarygadniają opowieść i dają doskonały materiał dla powieści historyczno-przygodowej. Przypomnienie czytelnikowi w poddanym rozbiorem kraju o czasie w historii Polski, kiedy na szczycie hierarchii wartości stało dobro Rzeczypospolitej miało na celu umocnienie ich w walce o przyszłą wolność i niezależność. Rozbudzało również świadomość historyczną, przypominało o świetności Polski i przywracało dumę narodową, tak ważną dla podtrzymania niezależności i tożsamości narodowej. Pomijanie niektórych autentycznych zdarzeń, które autor uznał za niewarte zawarcia w powieści, jak choćby zrywanie sejmów czy awantury szlachciców, spotkały się z negatywną oceną historyków i oskarżeniami, jakoby powieściopisarz fałszował historię Polski. Nie bez powodu jednak Sienkiewicz tak często idealizuje bohaterów i koloryzuje zdarzenia na wyraźną korzyść Polaków, zależy mu bowiem przede wszystkim na jednym - podniesieniu na duchu rodaków.